

Literatura romanesa i literatura catalana: quan el desafiament es diu traducció

Xavier Montoliu

Institució de les Lletres Catalanes

Portal de Santa Madrona, 6-8. 08001 Barcelona

Resum

Aproximacions als contactes lingüístics i a les traduccions literàries entre el català i el romanès i viceversa, des dels inicis fins a l'actualitat. Referenciació bibliogràfica de les obres trobades. Presentació de l'Editorial Meronia i la seva col·lecció «Biblioteca de Cultura Catalana».

Paraules clau: Traduccions del català al romanès, traduccions del romanès al català, contactes literaris i lingüístics.

Abstract

Approach to linguistic contacts and to literary translations between Catalan and Romanian and vice versa, from the beginnings to present time. Bibliographical references of the found works. Presentation of the Publishing Company Meronia and its Collection of Catalan Culture.

Key words: Translations from Catalan into Romanian, translations from Romanian into Catalan, literary and linguistic contacts.

Sumari

Introducció	Present versus futur: conclusió
Llengua	Bibliografia
Literatura	

Introducció

Parlar de traduccions d'obres literàries catalanes al romanès i d'obres literàries romaneses al català és gairebé parlar dels kilòmetres de distància que cal recórrer entre ciutats com ara Barcelona —ciutat de naixement de l'escriptora Mercè Rodoreda, l'autora més traduïda en romanès— i Sibiu —ciutat europea de la cultura 2007, a Romania— o Chişinău —capital de Moldàvia, on el romanès oficial pren el nom de moldau. Però també és com parlar diacrònicament de centúries de

llegats literaris propis, amb pocs moments de contacte, i per tant sense gaires traductors que els hagin pogut donar a conèixer.

Així doncs, són distàncies i temps que ens han mantingut en un relatiu desconeixement literari mutu. Però per extensió també en qualsevol altre camp del coneixement, de la història i de la societat. Això ha estat fins no fa pas gaire. Segurament, podríem convenir que determinats fets com la caiguda dels Ceașescu (Nadal de 1989) i la posterior obertura de fronteres, o els JJOO de Barcelona de l'any 1992 han possibilitat en l'imaginari col·lectiu català i romanès, respectivament, un relatiu coneixement de l'altra societat.

Aquelles coordenades han estat, a la vegada, punts de partida per continuar treballant i anar més enllà d'esdeveniments polítics i esportius, per entrar de ple en el coneixement cultural recíproc. Certament, la manca d'un estat propi —Catalunya— o l'aïllament dels romanesos com a poble romànic són factors considerables a l'hora d'establir relacions de tot tipus.

No ens ha de sorprendre pas tant, doncs, que dues cultures d'arrel llatina i tradició judeocristiana, en definitiva de veïnatge europeu, puguin romandre encara desconegudes, però segurament no deu ser-ho més que la mateixa capacitat humana de no conèixer el veí romanès que viu al mateix replà. Aquest és doncs el repte.

Avatars polítics d'aquest segle xx (la guerra civil, la segona guerra mundial, i més precisament, les dictadures franquista i ceașequiana) i llurs conseqüències per a la cultura han estat barreres infranquejables de contacte recent entre ambdues societats. Els posteriors canvis polítics han fet possible tenir una nova mirada cap a i des d'aquestes dues cultures europees.

Actualment, i arran de la recent incorporació de Romania —Moldàvia no n'era candidata— a la UE, efectiva des del primer de gener de 2007, la revista QUADERNS de la UAB ha volgut també afegir-se a aquesta efemèride tot donant a conèixer una aproximació a les traduccions i intercanvis literaris entre una i altra llengua.¹

L'article es divideix en tres parts: una primera dedicada a repassar els contactes entre les dues llengües i el seu ensenyament; una segona, dedicada pròpiament a les traduccions i a elaborar un catàleg llistat cronològicament de les correspondències; i una tercera, i darrera, part on s'aventuren algunes apostes i iniciatives de present i de futur.

Llengua

Lingüísticament pertanyents a la mateixa filiació romànica, català i romanès han estat encara poc estudiats comparativament per filòlegs; no tant quan s'ha fet sota el paraigua de la lingüística romànica. Menys ho han estat els sistemes literaris d'ambdues llengües, que han funcionat prou independentment. Els contactes entre escriptors d'una i altra llengua continuen essent superficials —escriptors com Ramon Solsona, Carles Duarte, Jaume Cabré o Carme Riera han viatjat a Bucarest per pre-

1. Amb agraïment, doncs, cap al professor Albert Branchadell, extensiu a la revista QUADERNS, per la seva immediata atenció en voler posar de manifest aquestes dades i així escurçar-ne el desconeixement.

sentacions i altres esdeveniments literaris, en data recent, des del 2000 ençà— i quan n'hi ha, són més de caire institucional o universitari; i els traductors s'han hagut de formar a mesura que treballaven.

L'interès lingüístic per les dues llengües, el seu ensenyament en cadascun dels dominis, i en centres oficials, podria resumir-se de la manera següent.

Català

D'una banda, a la universitat de Bucarest el català hi és present des de 1992 quan la Generalitat de Catalunya va crear-hi un lectorat de català,² amb estudis de català facultatiu —tercera llengua estudiada—, dins del departament de Lingüística Romànica, a la secció de Llengües i Literatures Iberoromàniques de la facultat de Llengües i Literatures Estrangeres.

És, però, des del curs 2006-2007, quan la llengua catalana és una de les quatre seccions que conformen aquest departament en haver obtingut el grau de segona llicenciatura. Això significa que els estudiants han de fer dues especialitats, la principal i la secundària, a banda d'una tercera llengua facultativa. El programa curricular inclou matèries de llengua, literatura, civilització i lingüística, en tres cursos acadèmics, al final dels quals s'obté la llicenciatura de filologia catalana; també hi ha el projecte de fer un màster d'especialització, previst per a d'aquí dos cursos.

Segons ens informa el professor Joan Llinàs (UBuc), específicament per als estudiants de la facultat de Traducció i Interpretació d'aquesta universitat, la llengua catalana hi és present com a tercera llengua, amb un règim horari de dues hores setmanals durant els tres cursos.

A banda de la universitat de Bucarest, la universitat de Pitești disposa en el seu currículum de l'ensenyament del català obligatori per als estudiants que cursen com a primera llicenciatura francès o espanyol, i que tenen com a segona llicenciatura espanyol o francès, respectivament.

L'equip de professors en aquestes universitats està format per Joan Llinàs, Jordi Santiago Puchades i Oana Balaș.

Romanès

Si bé el seu ensenyament està més estès pel domini lingüístic català, en general, els cursos oficials que s'hi imparteixen acaben sent de caire introductori; no s'ofereix encara cap formació curricular per a obtenir la llicenciatura de filologia romanesa.

La Universitat de Barcelona és la primera que en data recent ha organitzat cursos opcionals de llengua romanesa, a càrrec del professor Virgil Ani; actualment, l'ha rellevat el professor Joan Fontana. Es tracta d'un ensenyament de romanès entès com a segona llengua, i no es demanen coneixements de romanès per matri-

2. És imprescindible esmentar i agrair la tasca per impulsar la creació del lectorat i el coneixement universitari de la llengua catalana per part de la doctora Sanda Reinheimer Ripeanu, aleshores cap del departament de Lingüística Romànica, i posteriorment, quan va ser degana de la facultat de Llengües i Literatures Estrangeres de la Universitat de Bucarest.

cular-s'hi; l'objectiu principal és proporcionar a l'alumne un coneixement filològic del romanès que li permeti, en un segon estadi, d'introduir-se en els aspectes i autors més destacats de la literatura romanesa. No hi ha matèries de traducció, tot i que els professors Fontana i Ani tradueixen textos representatius de la literatura romanesa, alguns dels quals es troben actualment en via d'edició, segons informen en la seva pàgina web.

Enguany és el tercer any que la Universitat de Girona organitza un curs d'introducció a la llengua i a la cultura romaneses des de l'Observatori de les Llengües d'Europa i l'Estudi de Filologia Romànica de la mateixa universitat. La professora Magda Bistriceanu, de la universitat de Bucarest, n'és la professora. El curs es pot convalidar per dos crèdits de lliure elecció, reconeguts per les facultats de dret, econòmiques i lletres. De moment, s'han organitzat els nivells en dos anys successius: un primer d'introducció (curs 2004-05 i 2006-07) i un segon curs d'ampliació (2005-06 i previst per al 2007-08), segons indica el professor Xavier Lamuela.

En canvi, la Universitat de Lleida ofereix per aquest curs 2006-07 un curs de lliure elecció de llengua i cultura romanesa per a mestres i educadors dins del departament de Pedagogia i Psicologia, a càrrec de la professora Silvia-Maria Chireac, que també dóna notícia de l'interès pel romanès en el departament de Filologia.

Per acabar, la Universitat d'Alacant és l'única que dins del departament de Traducció i Interpretació ofereix romanès dins d'aquesta llicenciatura —s'hi estudia des del curs 2004-05. La responsable del programa curricular és la professora Cătălina Iliescu Gheorghiu que imparteix cursos de llengua romanesa amb tres nivells d'estudi; la proximitat del castellà i sobretot del valencià amb el romanès són una eina de treball en els cursos elaborats a partir d'una metodologia comunicativa basada en l'explotació de les habilitats lingüístiques, i amb una àmplia bibliografia de treball i estudi.

Quant a materials lexicogràfics, malauradament encara no es disposa de cap diccionari ni publicat ni en línia entre el català i el romanès o viceversa. Cert és que la GEC, des de fa temps, manté el projecte de publicar-ne un; en canvi, s'ha presentat ja el diccionari de butxaca català-romanès-català, elaborat per Florin Ioan Bojor, i publicat a l'editorial GBG, de Sant Cugat del Vallès.

De materials per a l'aprenentatge de la llengua romanesa des del català n'han aparegut recentment arran del contingent de romanesos que s'han establert per tot el domini lingüístic català. La major part d'ells tenen uns objectius pràctics per a la integració cultural. En aquest sentit, per exemple, des de la conselleria d'Educació, Cultura i Esport de la Generalitat Valenciana, s'ha presentat enguany el CD «De persona a persona. Activitats de valencià-romanès», que la Junta Qualificadora ha distribuït. En aquesta mateixa línia, però amb un nivell d'estudi comparatiu més acadèmic, el departament de Benestar i Família va impulsar la «Col·lecció Llengua, immigració i ensenyament del català» dins de la qual hi figura «El romanès. Estudi comparatiu entre la gramàtica del català i la del romanès», elaborat per Xavier Lamuela i Virgil Ani, professors del Grup de Lèxic i Gramàtica de la Universitat de Girona. Aquest material conté un petit vocabulari català-romanès / romanès-català (amb les paraules d'ús més freqüent i algunes fórmules de relació i cortesia (núm. 8, febrer de 2005).

Literatura

Les primeres incursions que s'han esdevingut entre ambdues cultures són sobretot documents que cal situar a cavall entre els segles XIX i XX.

Cal destacar en aquest apartat la laboriosa i precisa tasca de documentació i d'ordenació referencial duta a terme pel doctor Joan M. Ribera Llopis (UCM) i que ha estat presentada en el XIVè Col·loqui internacional de l'AILLC, sobre notícies i traduccions catalano-romaneses.³ D'aquest magnífic i exhaustiu treball de recerca, hem obtingut les primeres referències sobre l'interès a Romania per les lletres catalanes. En contrapartida, no hem trobat cap altre equivalent crític que reunís, en reciprocitat, investigacions d'aquest tipus.

Sobre aquests primers textos literaris catalans traduïts, —tal com molt encertadament apunta el doctor Ribera— «cal interrogar-se si la traducció romanesa era directa del català o a través d'una llengua intermediària». No només això, caldria també establir un aparell contrastiu d'anàlisi.

Literatura catalana en romanès

Les primeres referències esmentades pertanyen a gèneres menors, encara no contrastats; en canvi, de la versió referida de l'oda *A Barcelona*, de Jacint Verdaguer, podem aportar la referència del manuscrit (Ms 378/1, de la Biblioteca de Catalunya) traduït en prosa al romanès «por Juan Danu de Rumania / Zaragoza y Septiembre 1887» amb el títol de *La Barcelona* (en català, *A Barcelona*); a la carta que acompanya la traducció es pot llegir com Juan Danu ha pogut satisfer així la petició de Mn. Verdaguer «por traducir la oda catalana en idioma rumano» arran d'una entrevista mantinguda a Barcelona en data anterior. És interessant l'apunt lingüístic final de la carta del traductor: «Le advierto que el alfabeto rumano tiene varias vocales y consonantes que son ignoradas en Occidente: ä, â, é, ê, î, ó, ș, ț, ũ. esas letras se pronuncian de un modo particular» (*sic*).

En aquest apartat, és molt apropiat recordar el paral·lelisme que sota la categoria de poeta nacional, el doctor Ribera estableix entre Jacint Verdaguer (1845-1902) i Mihai Eminescu (1850-1889). Efectivament, en els actes commemoratius del 150 aniversari del naixement del primer, l'any 1996 tingueren lloc a Bucarest, unes jornades d'anàlisi comparativa entre tots dos escriptors, a càrrec del professor Andrei Ionescu (UBuc), recollides en forma de llibret i publicades per la Fundació Catalunya-Amèrica. El llibret anava acompanyat d'una breu selecció de poesia verdagueriana traduïda al romanès. (*Mossèn Cinto, Mar enllà. En el 150 aniversari del naixement de Mn. Jacint Verdaguer*. 1996).

A partir dels anys vint, sempre citant el doctor Ribera, «s'estableix un corrent d'atenció romanesa envers les lletres catalanes». Apareixen traduccions de Joan Maragall, Prudenci Bertrana i Santiago Rusiñol. L'Institut Ramon Llull també documenta en el registre TRAC l'obra de Joan Maragall *Laude (Seleccions)* a

3. Agraïm la deferència que ha tingut el doctor Ribera en facilitar-nos la comunicació presentada. Les actes del Col·loqui, celebrat a Budapest el setembre de 2006, es troben en premsa.

càrrec d'Al. Popescu-Telega, i publicat a Bucarest, Cultura Națională, 1922, i que el doctor Ribera identifica amb l'*Elogi de la poesia*.

És també en aquesta època que Mihai Tican Rumano, escriptor romanès en llengua romanesa i castellana i viatger, s'estableix a Barcelona, després d'haver viatjat per tota la península. Els seus apunts queden recollits també al llibre *Spania de azi*, publicat a l'Editura Cartea românească. El volum pretèn relatar el viatge per Espanya de Tican Rumano. L'autor desplega amb lluibent el relat del coneixement de cada una de les ciutats per on passa (gairebé una trentena, entre les quals hi ha capítols dedicats a «Barcelona, Sitges, Tarragona, Valencia, Alicante y Elche» (*sic*); a banda de monuments d'arquitectura i descripcions del paisatge, també hi ha dades antropològiques i sociològiques (per exemple, sobre l'origen català de Cristòfor Columb (*sic*); o llegendes com la del «muntele Carmany». Així quan parla de Sitges, esmenta «celebrul poet și artist Satiago / Santiago Rusinol» (*sic*) i en fa un repàs biogràfic i pictòric més que no pas literari (tot i que esmenta els títols de les obres de teatre «Domnul Esteve» i també «Misticul» del qual diu que es tracta d'una «apologie a lui Mosen Jacinto Verdaguer, poetul Atlantidei». També s'honora pel fet d'haver pogut conèixer Rusiñol,⁴ i afegeix: «uitat de azi de cei buni prieteni chiar».

Propietari del diari *Dacia*, primer diari romanès publicat a l'Estat espanyol (el primer número és del 29 de febrer de 1929) amb el subtítol d'«òrgano hispano-italo-rumano», conté articles escrits en castellà, italià i romanès, però també hi figuren escrits en català anuncis i publicitat, programacions de teatre i espectacles, etc; en definitiva, és una bona font d'on extreure referències de la vida social i política de Barcelona, i també primeres anàlisis comparatives sobre aspectes folklòrics i gastronòmics entre romanesos i catalans —per exemple, sobre la sardana i sobre la barretina o sobre la butifarra— com puntualment recull la professora Angela Rușca a la *Revista de Filologia Romànica*, 2006, vol. 23.

De la mateixa dècada, tal i com també recull el doctor Ribera, són ja les traduccions de Nicolae Iorga —una de les personalitats cabdals romaneses amb una vasta cultura i una densa activitat— d'obres de Joaquim Ruyra, Teodor Llorente, Miquel Costa i Llobera i Eugeni d'Ors. L'any 1926, Marcel Romanescu publica «Ceva din literatura catalană», a *Cosazeana*, amb una panoràmica d'autors com Josep Carner, Josep M. López Picó, Josep M. de Sagarra, Carles Riba, Clementina Arderiu o Ventura Gassol. Aquesta intensa activitat fou possible gràcies a la passió d'hispanistes i homes de cultura romanesos que van conèixer, en la seva majoria, les obres catalanes mitjançant traduccions i les donaren a conèixer, en gran part també, per mitjà del francès, l'italià o el castellà.

Les dictadures trenquen qualsevol tipus de cooperació cultural, i no és fins a finals dels seixanta quan es reprèn el contacte. Esmentem ara un llistat de les obres registrades a l'arxiu TRAC, i també recollides a l'arxiu de la Casa de l'Est.

4. A *Lecturi Romanice*, Al. Popescu-Teleaga també es fa ressó de Santiago Rusiñol i de part de la seva obra.

- Víctor Mora, *Platanii din Barcelona (Els plàtans de Barcelona)*. Trad. Crina Cosoveanu. Editura pentru Literatura Universală, Bucarest, 1968.
- Salvador Espriu, *Poezii (Seleccions)*. Trad. Dumitru Tranca. Univers, Bucarest, 1974.
- Joanot Martorell, *Tirante el Blanco (Tirant lo Blanc)*. Trad. Oana Busuioceanu, pròleg d' Andrei Ionescu. Minerva, Bucarest, 1978.
- Pere Gimferrer, *Fortuny (Fortuny)*. Trad. Traian Filip. Univers, 1988.
- Mercè Rodoreda, *Acel zid, acea mimoza (Aquella paret, aquella mimosa; Gaina) (La gallina de Guinea)*. Traducció de Virgil Ani. Astra, Bucarest, 1988.

Però de fet, no és fins a la darrera dècada de la centúria, quan s'enceta una incipient però ascendent i ferma periodicitat en la traducció d'obres catalanes al romanès sense que això signifiqui cap mena de reciprocitat d'obres romaneses traduïdes al català.

Els actes culturals del 1992, a Barcelona i Sevilla, van fer que la revista *Secolul XX* —d'abril de 1992— publicada per la Unió d'Escriptors de Romania (Uniunea Scriitorilor din România) de temàtica literària, artística i de diàleg cultural, dediqués tot el número a Espanya; en l'apartat literari hi apareixen algunes traduccions de Pere Calders («Accident de munca», «Puterea conversație», «Repetiție generală») fetes per Virgil Ani, que presenta l'autor com un «scriitor catalan, nascut la Barcelona în 1912... scriitorul folosește aproape în exclusivitate limba catalană în cartile sale»; també hi figuren el poema «Cartea morților» de Salvador Espriu i «Timp pierdut» de Joan Vinyoli, traduïts per Mihai Cantuniari, i «Prima viziune de Martie» de Pere Gimferrer, en romanès d' Andrei Ionescu.

Segueixen les obres narratives traduïdes del català, a l'editorial Univers, una de les de més prestigi:

- Mercè Rodoreda, *Piața Diamantului (La plaza del Diamant)*. Trad. Jana Balaciu Matei Xavier Montoliu. Pròleg de Jana Balaciu Matei. Univers, Bucarest, 1995.
- Jesús Moncada, *Rîuri care duc în cer (Camí de sirga)*. Trad. Mianda Cioba. Univers, Bucarest, 1997.

Certament, és al tombant de segle quan augmenta considerablement el nombre d'obres literàries catalanes traduïdes al romanès, siguin novel·les, contes, poemes, antologies o obres teatrals, increment explicable pel fet que l'Editorial Meronia de Bucarest engega un ambiciós i atent projecte per donar a conèixer la cultura catalana al públic romanès. Aquesta iniciativa privada «impulsa la traducció d'obres fonamentals de la literatura catalana tant del llegat com de literatura contemporània» —tal com recullen Carme Arenas i Simona Škrabec, autores de l'informe *La literatura catalana i la traducció en un món globalitzat*. També constaten que «aquesta obertura envers Catalunya no té la seva correspondència amb una incorporació d'autors romanesos al català. Això fa que l'intercanvi amb Romania sigui el més desequilibrat d'entre totes les cultures presents [en l'informe], perquè normalment l'exportació d'autors catalans cap a un determinat país comporta també la incorporació dels seus autors a Catalunya», p. 19-20.

En aquest sentit, i sempre seguint el mateix informe, «entre les llengües de menys difusió crida l'atenció el romanès, perquè a partir de 2001 passa gairebé de no tenir cap títol traduït a ocupar el quart lloc, per davant de l'exportació de la literatura catalana a l'italià o bé al portugués, que tradicionalment representen dues cultures afins» (p. 19). Així és, entre 1998 i 2003 es tradueixen al romanès 18 títols. La política de subvencions de l'Institut Ramon Llull i de l'Institut d'Estudis Balears ha permès promoure activament l'activitat de traducció del català al romanès. Aquesta és la funció anivelladora de les administracions públiques catalanes; confiem en un política emprenedora per part de l'Institut Cultural Romanès (Institutul Cultural Român).

L'empenta d'aquesta editorial Meronia no hauria de prendre's pas com un miracle; l'excepcionalitat d'aquest projecte és un exemple gràcies a l'aposta dels seus editors catalanòfils que han cregut en la necessitat literària de crear una col·lecció exclusiva que porta el nom de «Biblioteca de Cultură Catalană». Els llibres publicats poden presumir de ser traduccions fetes directament del català; la col·lecció conté noms d'autors majoritàriament contemporanis i de tot el domini lingüístic català; també de tenir en nòmina un petit equip de traductors romanesos coneixedors de la llengua catalana. La cura i atenció en l'edició de cada títol —que vénen acompanyats sovint de pròlegs, epílegs o presentacions cronològiques o de l'entorn cultural de l'obra, l'autor i la societat catalanes— converteixen cada obra en una petita joia de col·lecció. Són aquests:

1998

- Víctor Català, *Singurătate (Solitud)*. Traducció del català d'Irina Călin. Pròleg de Jana Balacciu Matei.

2000

- Mercè Rodoreda, *Oglinda spartă (Mirall trencat)*. Traducció del català i pròleg de Jana Balacciu Matei.
- Manuel de Pedrolo, *Manuscrisul celei de-a doua origini (Mecanoscrit del segon origen)*. Traducció del català de Maria-Sabina Draga i Xavier Montoliu. Pròleg de Jana Balacciu Matei.

2001

- Ramon Solsona, *Ceasuri oprite (Les hores detingudes)*. Traducció del català de Lavinia Coman. Pròleg de Xavier Montoliu.
- Miquel Llor, *Laura în orașul sfinților (Laura a la ciutat dels sants)*. Traducció del català de Jana Balacciu Matei. Pròleg de Iolanda Pelegrí.
- Mercè Rodoreda, *Piața Diamantului (La plaça del Diamant)*. Traducció del català de Jana Balacciu Matei i Xavier Montoliu. Pròleg de Jana Balacciu Matei.

2002

- *Antologie de poezie de autori din Insulele Baleare. Secolul xx (Antologia de poesia d'autors balears. Segle xx)*. Antologia, introducció i presentació de Pere Rosselló Bover. Traducció del català de Nicolae Coman.

- *Antologie de proză scurtă de autori din Insulele Baleare. Secolul xx (Antologia de prosa d'autors balears. Segle xx)*. Antologia, introducció, presentació i bibliografia de Caterina Valriu. Traducció del català de Joan Llinàs.
- Miquel Martí i Pol, *Antologie poetică (Antologia pòetica)*. Traducció del català de Nicolae Coman. Pròleg de Pere Farrés.
- Jaume Cabré, *Excelență (Senyoria)*. Traducció del català de Jana Balacciu Matei. Presentació a càrrec de l'autor.
- Blai Bonet, *Marea (El mar)*. Traducció del català de Jana Balacciu Matei. Pròleg de Joan Miquel Ribera Llopis.
- Miquel Rayó Ferrer, *Unghia fiarei (L'ungla de la gran bèstia)*. Traducció del català de Diana Moțoc.

2003

- Miquel Àngel Casasnovas Camps, Ramon Díaz i Villalonga, M. Magdalena Brotons Capó, Xavier Carbonell i Castell, Andreu Ramis Puig-gros, Climent Picornell, Jaume Fàbrega, Onofre Rullan, Macià Blázquez, Maurici Mus, Guillem X. Pons. *O lume în Mediterană: Insulele Baleare (Conèixer les Illes Balears)*. Traducció del català de Lavinia Pîrlog. Pròleg de Ramon Díaz i Villalonga.
- Bartomeu Rosselló-Pòrcel, *Poezii (Poesia)*. Traducció del català de Nicolae Coman. Pròleg de Joan Mas i Vives.
- Carme Riera, *Departe, în zarea albastră (Dins el darrer blau)*. Traducció del català i pròleg de Jana Balacciu Matei.
- Mercè Rodoreda, *Licăr de lună. Antologie de proză scurtă*. Traducció del català de Jana Balacciu Matei i Xavier Montoliu. Pròleg de Fina Llorca Antolín.
- Pere Calders, *Mâine în zori la trei. Antologie de proză scurtă*. Traducció del català i pròleg de Jana Balacciu Matei.

2004

- Jaume Cabré, *Umbra eunucului (L'ombra de l'eunuc)*. Traducció del català i pròleg de Jana Balacciu Matei. Epíleg d'Elisabeta Rosca. Podeu llegir l'edició íntegra en línia d'aquesta traducció romanesa a: <<http://www.aol.ro/2005/sep-tembrie/galeria/galeriali01.htm>> gentilesa de Liternet.⁵
- Quim Monzó, *Guadalajara*. Traducció del català i pròleg de Diana Moțoc.

2005

- Ioana Ieronim, *Zmeie peste munte / Estels, muntanya enllà / Dragon Kites over the Mountains* (edició trilingüe). Traduccions de poesia de Ioana Ieronim.
- Carme Riera, *Celalată jumătate a sufletului (La meitat de l'ànima)*. Traducció del català de Jana Balacciu Matei.
- Maria Barbal, *Ca o piatră-ntr-o pietre (Pedra de tartera)*. Traducció del català de Jana Balacciu Matei.
- Joan Francesc Mira, *Eu, Papa Borgia (Papa Borja)*. Traducció del català de Lavinia Coman. Pròleg de Josep Guàrdia.

5. Podeu trobar més informació amb el llistat d'escriptors publicats en línia a: <http://ro.wikipedia.org/wiki/Editura_Liternet>

2006

- Carles Duarte, *În urzeala luminii (Ordit de llum)*. Traducció del català de Jana Balacciu Matei. Edició bilingüe.
- Ramon Solsona, *Cimitir de buzunar (Cementiri de butxaca)*. Traducció del català de Jana Balacciu Matei i Lavinia Coman.
- Armand Puig i Tàrrach, *Iisus. Un profil biografic (Jesús. Un perfil biogràfic)*. Traducció del català de Jana Balacciu Matei. Pròleg del bisbe Sofronie.
- Joan Peruga, *Republica invizibilă (La república invisible)*. Traducció del català de George Mureșan. Pròleg de Jana Balacciu Matei.

2007

- Miquel Àngel Riera, *Insula Flaubert*. Traducció del català de Jana Balacciu Matei. Pròleg de Sebastià Perelló.

Altres iniciatives editorials romaneses de les quals l'arxiu TRAC, de l'Institut Ramon Llull, també dóna notícia, són les traduccions incentivades des de la conselleria d'Educació i Cultura del govern de les Illes Balears. Pel que es desprèn de la informació de la pàgina de crèdits, es tracta d'una selecció coordinada pel professor Antoni-Lluc Ferrer (Universitat d'Ais de Provença). Ambdues editorials han desaparegut actualment del panorama de l'edició romanesa.

2001

- Llorenç Villalonga, *Bearn sau Cabinetul papușilor (Bearn o La sala de les nines)*. Traducció de Valeriu Rusu. Libertas, Ploiești.

2002

- Baltasar Porcel, *Galop către adâncuri (Cavalls cap a al fosca)*. Traducció d'Aurelia Rusu. Libertas, Ploiești.
- Maria Antònia Oliver, *Studiu în violet (Estudi en lila)*. Traducció d'Adrian Chircu. Academprint, Târgu Mureș.

2004

- Maria Antònia Oliver, *La Antipozi (Antípodes)*. Traducció d'Adrian Chircu. Academprint, Târgu Mureș.
- Antoni-Lluc Ferrer, *Bastionul libertății (El bastió de la llibertat)*. Traducció de Valeriu Rusu. Libertas, Ploiești.

Més recents, són les traduccions fetes a les editorials de Bucarest Humanitas i RAO, que també han començat a incloure en els seus catàlegs obres de literatura catalana. Així:

2005

- Albert Sánchez-Piñol, *Pielea rece (La pell freda)*. Traducció de Corneulia Rădulescu. Humanitas, Bucarest.
- Robert Saladrigas, *Marea un e niciodată singură (La mar no està mai sola)*. Traducció de Coman Lupu. Humanitas, Bucarest.

— Emili Rosales, *Orașul invizibil (La ciutat invisible)*. Traducció del català de George Mureșan. RAO, Bucarest.

Així mateix, i en el marc de la Fira de Frankfurt, s'ha presentat el volum de poesia de Carles Miralles, en edició bilingüe *La ciutat dels plàtans - Orașul cu platani*, publicat a l'editorial Ars Longa, traducció a càrrec de Christian Tămaș.

Quant a la representació o traducció d'obres de teatre, tenim notícia de la bona acollida del muntatge de Calixto Bieto, *Amfitrió*, de Molière, producció del Teatre Lliure, representat el 2004, a Bucarest, al Teatre Bulandra. La representació en català va comptar amb la traducció simultània al romanès. Igualment, cal afegir també la traducció de l'obra *Esquerdes*, d'Àngels Aymar, i traduïda al romanès pel professor Virgili Ani. Original sense publicar.

En l'apartat d'intercanvis entre escriptors, la mateixa editorial Meronia, en col·laboració amb el lectorat de Català de la Universitat de Bucarest i l'Institut Cervantes de Bucarest,⁶ ha organitzat jornades de presentació dels llibres traduïts durant els anys 2001, 2002 i 2004. Àmplia és la informació que l'actualitat periodística romanesa presta a aquest tipus d'actes. Així mateix, l'any 2004, i convidats per la Unió d'Escriptors de Romania, Carles Duarte i Carme Riera, participen al Festival Internacional de Literatura, a Neptun; l'any 2005, hi és convidat Enric Casasses.

Els mitjans de comunicació, tant la premsa escrita com la ràdio i la televisió, han difós notícies relatives a la literatura catalana traduïda en romanès. La premsa literària romanesa i la crítica han acollit i han seguit puntualment l'aparició de presentacions i actes literaris catalans a Romania. La major part de diaris i revistes literàries com ara *România Literară*, *Ziarul de Duminică*, *Contemporanul*, etc., s'han fet ressò puntualment de les notícies sobre escriptors i llibres catalans. Especialistes literaris com Elilzabeta Lăsconi, Mihai Zamfir, C. Stănescu, Nicolae Prelipceanu han escrit articles i entrevistes. Així, el número 28 (2002) de *Ziarul de Duminică* conté una àmplia entrevista a Jaume Cabré, amb el títol «Secolul de aur al culturii catalane» arran de la presentació de la seva primera traducció; també *România literară* (2003) va fer un ampli reportatge sobre la visita de Carme Riera i la presentació de la seva primera traducció; també trobem notícies informatives i ressenyes sobre la publicació de tots els llibres de la col·lecció de Meronia. Posteriorment, Marius Chelaru (2005) publica l'article «Despre poezia lumii catalane insulare» a la revista *Convorbiri literare* (núm. 111) en clara referència a l'*Antologie de poezie de autori din Insulele Baleare. Secolul xx*. Enguany, i arran de la presentació del llibre *Iisus. Un profil biografic* per part de l'autor mateix a la facultat de Teologia i a la Unió d'Escriptors de Romania, tant Radio România Actualități com la televisió romanesa i la premsa escrita van donar notícia de l'aparició d'aquest llibre, amb gran èxit.

6. Manifestada per mitjà de la direcció del centre —Teresa Pallaruelo, Ioana Zlotescu, i actualment, Joaquín Garrigós— com de l'equip docent i administratiu i de la biblioteca, per atendre i dur a terme accions conjuntes.

Literatura romanesa en català

Escasses són les notícies sobre traduccions o intercanvis literaris romanesos en català.

Factors com els pocs contactes entre agents literaris catalans i romanesos, però també la manca d'institucions romaneses que vetllin per a la projecció exterior de la seva literatura, i per sobre de tot, un interès gairebé nul per part dels editors catalans cada vegada més avesats a publicar traduccions finançades des del país d'origen —desinterès justificat potser també per un probable desconeixement del cànon literari romanès i d'una falta de traductors coneixedors de la llengua romanesa i catalana—, són alguns dels motius que fan que no es disposi d'obres romaneses traduïdes al català.

Ni tan sols de la trilogia més universal d'autors romanesos, si bé de llengua francesa, formada per Emil Cioran, Mircea Eliade —del qual enguany se celebra el centenari del seu naixement— i Eugen Ionescu (segurament el més conegut dels tres per les representacions teatrals) ha suscitat el merescut interès per traduir-los. En aquest sentit, la professora Diana Moțoc es va ocupar a bastament de la traducció i recepció de les obres dels tres autors, i ja va reclamar la necessitat de reparar aquestes mancances en català (vegeu *Quaderns*, 2003).

De tota manera, podem donar informació sobre:

- la participació de les poetes romaneses Ioana Ieronim i Denisa Comanescu al seminari de traducció literària que organitza la Institució de les Lletres Catalanes (setembre de 2004) del qual l'editorial Meronia va publicar en versió trilingüe els poemes traduïts;
- la Revista *Reduccions*, núm. 81/82, publica deu poemes d'Ana Blandiana, traduïts per Aina Torrent i Alina Mondorf (maig de 2005).

Hem tingut notícia també de dos projectes de traducció: d'una banda, un recull d'una vintena de poetes seleccionats amb molta exquisidesa —entre els quals Lucian Blaga, Tristan Tzara, Paul Celan, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Mircea Dinescu— que han estat traduïts per Nicoleta Corina Tulbure i Francesc Gelonch; el volum es troba en curs de publicació. De l'altra, el projecte d'Edicions la Guineu de voler traduir i donar a conèixer autors i obres (fonamentalment de l'Europa Central i Oriental) no traduïts fins ara al català —en projecte es troba la traducció d'algun autor romanès.

Present versus futur: conclusió

L'evidència de cara al present més immediat s'imposa: vivificar i estimular la formació de traductors, potenciar les traduccions del català i, especialment, del romanès, en tots els gèneres, des d'una perspectiva d'oportunitat cultural i comercial —enteses sempre sota el prisma qualitatiu— i afavorir l'intercanvi i la xarxa de contactes d'escriptors, de traductors, així com dels agents culturals i literaris, són objectius assolibles, que no han de quedar en cap cas a la carpeta de les bones intencions.

Limitar l'anada i l'arribada de traduccions és limitar el nostre món. Traduir no és res més que anar del particular a l'universal. El desafiament és aquest; les eines per a materialitzar-lo són al nostre abast.

Heus aquí alguns dels autors contemporanis destacats en poesia i prosa susceptibles de poder ser traduïts del romanès al català: Mircea Ivanescu, Mircea Cărtărescu, Mircea Horia Simionescu, Gabriela Adamesteanu, Nora Iuga, Mihail Sebastian, però també Ion Bulei que ha tret un llibre sobre la història dels romanesos, que seria molt útil per a conèixer l'evolució social, política i cultural de Romania, en el context europeu més actual.

Bibliografia

- Antologie de poezie de autori din Insulele Baleare. Secolul xx (Antologia de poesia d'autors balears. Segle xx)* (2002). Antologia, introducció i presentació de Pere Rosselló Bover. Traducció del català de Nicolae Coman. Bucarest: Meronia.
- Antologie de proză scurtă de autori din Insulele Baleare. Secolul xx (Antologia de prosa d'autors balears. Segle xx)* (2002). Antologia, introducció, presentació i bibliografia de Caterina Valriu. Traducció del català de Joan Llinàs. Bucarest: Meronia.
- ARENAS, C.; ŠKRABEC, S. (2006). *La literatura catalana i la traducció en un món global*. Un informe de Carme Arenas i Simona Škrabec. Barcelona: ILC i IRL.
- BALACCIU MATEI, J.; MONTOLIU, X. (2003). «Traduccions catalano-rumanes: antecedents i present del projecte editorial "Meronia"». *Revista de Filologia Romànica*, núm. 20.
- BALACCIU MATEI, J.; LĂSCONI, E.; MONTOLIU, X. (2004). «Narrativa catalana contemporània en romanès». *Revista de Lengüas y Literaturas catalana, gallega y vasca*, UNED Ediciones X.
- BARBAL, M. (2005). *Ca o piatră-ntr pietre (Pedra de tartera)*. Traducció del català de Jana Balacciu Matei. Bucarest: Meronia.
- BOJOR, F. I. (2007). *Diccionari català-romanès*. Barcelona: GBG.
- BONET, B. (2002). *Marea (El mar)*. Traducció del català de Jana Balacciu Matei. Pròleg de Joan Miquel Ribera Llopis. Bucarest: Meronia.
- CABRÉ, J. (2002). *Excelență (Senyoria)*. Traducció del català de Jana Balacciu Matei. Presentació a càrrec de l'autor. Bucarest: Meronia.
- CABRÉ, J. (2004). *Umbra eunucului (L'ombra de l'eunuc)*. Traducció del català i pròleg de Jana Balacciu Matei. Epíleg d'Elisabeta Rosca. Bucarest: Meronia.
- CALDER, P. (2003). *Măine în zori la trei. Antologie de proză scurtă*. Traducció del català i pròleg de Jana Balacciu Matei. Bucarest: Meronia.
- CASANOVAS CAMPS, M. A. et al. (2003). *O lume în Mediterană: Insulele Baleare (Conèixer les Illes Balears)*. Traducció del català de Lavinia Pîrlog. Pròleg de Ramon Díaz i Villalonga. Bucarest: Meronia.
- CATALÀ, V. (1998). *Singurătate (Solitud)*. Traducció del català d'Irina Călin. Pròleg de Jana Balacciu Matei. Bucarest: Meronia.
- DUARTE, C. (2006). *În urzeala luminii (Ordit de llum)*. Traducció del català de Jana Balacciu Matei. Bucarest: Meronia.
- ESPRIU, S. (1974). *Poezii (Seleccions)*. Traducció de Dumitru Tranca. Bucarest: Univers.
- FERRER, A.-L. (2004). *Bastionul libertății (El bastió de la llibertat)*. Traducció de Valeriu Rusu. Ploiești: Libertas.
- GIMFERRER, P. (1988). *Fortuny (Fortuny)*. Traducció de Traian Filip. Bucarest: Univers.

- IERONIM, I. (2005). *Zmeie peste munte / Estels, muntanya enllà / Dragon Kites over the Mountains* (edició trilingüe). Traduccions de poesia de Ioana Ieronim. Bucarest: Meronia.
- LAMUELA, X. (febrer de 2005). «El romanès. Estudi comparatiu entre la gramàtica del català i la del romanès». Grup de Lèxic i Gramàtica de la Universitat de Girona, núm. 8.
- LLOR, M. (2001). *Laura în orașul sfinților (Laura a la ciutat dels sants)*. Traducció del català de Jana Balacciu Matei. Pròleg de Iolanda Pelegrí. Bucarest: Meronia.
- MARAGALL, J. (1922). *Laude (Seleccions)*. Traducció d'Al. Popescu-Telega. Bucarest: Cultura Națională.
- MARTÍ I POL, M. (2002). *Antologie poetică (Antologia pòetica)*. Traducció del català de Nicolae Coman. Pròleg de Pere Farrés. Bucarest: Meronia.
- MARTORELL, J. (1978). *Tirante el Blanco (Tirant lo Blanc)*. Traducció d'Oana Busuioceanu, pròleg d'Andrei Ionescu. Bucarest: Minerva.
- MIRA, J. F. (2005). *Eu, Papa Borgia (Papa Borja)*. Traducció del català de Lavinia Coman. Pròleg de Josep Guia. Bucarest: Minerva.
- MIRALLES, C. (2007). *La ciutat dels plàtans - Orașul cu platani*. Traducció de Christian Tâmaș. Bucarest: Ars Longa.
- MONCADA, J. (1997). *Rîuri care duc în cer (Camí de sirga)*. Traducció de Mianda Cioba. Bucarest: Univers.
- MONZÓ, Q. (2004). *Guadalajara*. Traducció del català i pròleg de Diana Moțoc. Bucarest: Meronia.
- MORA, V. (1968). *Platanii din Barcelona (Els plàtans de Barcelona)*. Traducció de Crina Cosoveanu. Bucarest: Editura pentru Literatura Universală.
- MOȚOC, D. (2003). «La traducción y la recepción de M. Eliade, E. M. Cioran y E. Ionescu en España». *Quaderns*, UAB, núm. 10.
- OLIVER, M. A. (2002). *Studiu în violet (Estudi en lila)*. Traducció d'Adrian Chircu. Târgu Mureș: Academprint.
- OLIVER, M. A. (2004). *La Antipozi (Antípodes)*. Traducció d'Adrian Chircu. Târgu Mureș: Academprint.
- PEDROLO, M. de (2000). *Manuscrisul celei de-a doua origini (Mecanoscrit del segon origen)*. Traducció del català de Maria-Sabina Draga i Xavier Montoliu. Pròleg de Jana Balacciu Matei. Bucarest: Meronia.
- PERUGA, J. (2006). *Republica invizibilă (La república invisible)*. Traducció del català de George Mureșan. Pròleg de Jana Balacciu Matei. Bucarest: Meronia.
- POPESCU-TELEGA, AL. (1939). *Lecturi Romanice. Studii din literaturile neo-latine*. Bucarest: Editura Casei Școalelor.
- PORCEL, B. (2002). *Galop către adâncuri (Cavalls cap a al fosca)*. Traducció d'Aurelia Rusu. Ploiești: Libertas.
- PUIG I TÀRREC, A. (2006). *Iisus. Un profil biografic (Jesús. Un perfil biogràfic)*. Traducció del català de Jana Balacciu Matei. Pròleg del bisbe Sofronie. Bucarest: Meronia.
- RAYÓ FERRER, M. (2002). *Unghia fiarei (L'ungla de la gran bèstia)*. Traducció del català de Diana Moțoc. Bucarest: Meronia.
- Secolul xx.* (1992). *Uniunea Scriitorilor din România*, Bucarest.
- Reduccions*, núm. 81/82, Vic, 2005.
- RIERA, C. (2003). *Depart, în zarea albastră (Dins el darrer blau)*. Traducció del català i pròleg de Jana Balacciu Matei. Bucarest: Meronia.
- RIERA, C. (2005). *Celalată jumătate a sufletului (La meitat de l'ànima)*. Traducció del català de Jana Balacciu Matei. Bucarest: Meronia.
- RIERA, M. A. (2007). *Insula Flaubert (Illa Flaubert)*. Traducció del català de Jana Balacciu Matei. Pròleg de Sebastià Perelló. Bucarest: Meronia.

- RODOREDA, M. (1988). *Acel zid, acea mimoza (Aquella paret, aquella mimosa)*; *Gaina (La gallina de Guinea)*. Traducció de Virgil Ani. Bucarest: Astra.
- RODOREDA, M. (1995). *Piața Diamantului (La plaça del Diamant)*. Traducció del català de Jana Balacciu Matei i Xavier Montoliu. Pròleg de Jana Balacciu Matei. Bucarest: Univers.
- RODOREDA, M. (2000). *Oglinda spartă (Mirall trencat)*. Traducció del català i pròleg de Jana Balacciu Matei. Bucarest: Meronia.
- RODOREDA, M. (2001). *Piața Diamantului (La plaça del Diamant)*. Traducció del català de Jana Balacciu Matei i Xavier Montoliu. Pròleg de Jana Balacciu Matei. Bucarest: Meronia.
- RODOREDA, M. (2003). *Licăr de lună. Antologie de proză scurtă*. Traducció del català de Jana Balacciu Matei i Xavier Montoliu. Pròleg de Fina Llorca Antolín. Bucarest: Meronia.
- ROMANESCU, M. (1926). «Ceva din literatura catalană». *Cosazeana*.
- ROSALLES, E. (2005). *Orașul invizibil (La ciutat invisible)*. Traducció del català de George Mureșan. Bucarest: RAO.
- ROSSELLÓ-PORCEL, B. (2003). *Poezii (Poesia)*. Traducció del català de Nicolae Coman. Pròleg de Joan Mas i Vives. Bucarest: Meronia.
- RUȘCA, A. (2006). «Mihai Tican Rumano, periodista y escritor-viajero». *Revista de Filología Románica*, núm. 23.
- SALADRIGAS, R. (2005). *Marea nu e niciodată singură (La mar no està mai sola)*. Traducció de Coman Lupu. Bucarest: Humanitas.
- SÁNCHEZ-PIÑOL, A. (2005). *Pielea rece (La pell freda)*. Traducció de Cornelia Rădulescu. Bucarest: Humanitas.
- SOLSONA, R. (2000). *Ceasuri oprite (Les hores detingudes)*. Traducció del català de Lavinia Coman. Pròleg de Xavier Montoliu. Bucarest: Meronia.
- SOLSONA, R. (2006). *Cimitir de buzunar (Cementiri de butxaca)*. Traducció del català de Jana Balacciu Matei i Lavinia Coman. Bucarest: Meronia.
- TICAN RUMANO, M. *Spania de azi*. Editura Cartea românească.
- VERDAGUER, J. *Oda a Barcelona*. Ms 378/1, de la Biblioteca de Catalunya.
- VERDAGUER, J. (1996). *Mossèn Cinto, Mar enllà. En el 150 aniversari del naixement de Mn. Jacint Verdaguer*. Sant Jeroni de la Murtra.
- VILLALONGA, L. (2001). *Bearn sau Cabinetul papușilor (Bearn o La sala de les nines)*. Traducció de Valeriu Rusu. Ploiești: Libertas.